

PAPER DETAILS

TITLE: Yugoslavya'nin Dagilmasi Sürecinde TransAtlantik Dis Politika Parametreleri (1990-1995)

AUTHORS: Hüseyin EMIROGLU,Muhammet Faruk ÇAKIR

PAGES: 83-112

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/421908>

Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Trans-Atlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995)

Hüseyin EMİROĞLU¹
Muhammet Faruk ÇAKIR²

Özet

Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte Batı Avrupa'nın Balkanlar bölgesini etkileme potansiyeli arttı. Ancak, bu makalede ele alınacağı gibi, AB ülkeleri Yugoslavya'nın dağılma sürecinde varolan potansiyelini (1990-1995 döneminde) gerçek etkiye çevirmekte sıkıntılarla karşılaştı. Yugoslavya'nın barış içinde dağılmasını hedefleyen girişimleri yetersiz kaldı. Farklı ulusal çıkarlar bu sonucun oluşmasında özellikle etkili oldu. AB'nin yöntemleri yetersizdi. Özellikle Bosna savaşında AB'nin etkisizliği çok belirgindi. Barışı getirmek için kararlı bir politika çizgisine ve zorlayıcı tedbirlere ihtiyaç vardı. AB'nin ve diğer kurumların etkisizliği, her iki unsura da sahip olan ABD ve NATO aracılığıyla barış anlaşmasının sağlanmasına yol açtı. İncelenen dönemde AB'nin dış politika alanındaki eksiklikleri, ABD'nin ise liderliğinin önemi belirginleştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Balkanlar, Yugoslavya'nın dağılması, AB'de farklı ulusal çıkarlar, ABD'nin liderliği, Almanya ve Yugoslavya krizi*

¹ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hemiroglu9@gmail.com

² Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mfcakir111@yahoo.com.tr

The Parameters of the Trans-Atlantic Foreign Policy During the Disintegration of Yugoslavia (1990-1995)

Abstract

Western European potential to influence Balkan developments increased with the end of the Cold War. As is analysed and evaluated in this article, however, the Europeans faced with challenges in turning their potential into real influence during the disintegration of Yugoslavia between 1990 and 1995. Their aim was the disintegration of Yugoslavia through peaceful ways. Their efforts to this end, however, failed mainly because of differing national interests of the members of the European Union (EU). Ineffectiveness of the European policies became more visible during the war in Bosnia. To establish peace there, there was a need to a strong policy stance and coercive measures. Ineffectiveness of the EU and other international institutions resulted in the provision of peace through the USA and NATO, which have both above-mentioned qualities. In the process, deficiencies in EU foreign policy cooperation and the importance of American leadership become more apparent.

Keywords: *Balkans, disintegration of Yugoslavia, differing National interests within the EU, American leadership, Germany and the Yugoslav crisis*

Giriş

Soğuk Savaş döneminde dünya siyasal sisteminde ABD'nin liderliğini yaptığı Kapitalist blok (Batı) ile Sovyetler Birliği'nin lideri olduğu Komünist blok (Doğu) arasında her alanda yaşanan büyük rekabet sona ermiş, Batı üstün çıkmıştır. Bu büyük değişim, Avrupa siyasetini de büyük ölçüde değiştirmiştir. 1989 ve 1990'da Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Sovyet etki alanından çıkmış ve iki Almanya'nın birleşmesi gerçekleşmiş, 1990 yılında Yugoslavya uzun sürecek ve şiddetli çatışmalara sahne olacak dağılma sürecine girmiş, 1991'de Sovyetler Birliği nispeten az sancılı biçimde dağılmıştır. Yeni dönemin tek süper gücü ABD'dir. Yeni küresel güç yapılanması askeri açıdan tek kutuplu olmasına rağmen, ekonomik ve siyasal açıdan çok kutuplu bir görünüme sahiptir. Siyasal alanda Batı Avrupa ABD'nin hem müttefiki hem de bir ölçüye kadar rakibi konumundadır. Ekonomik alanda ise rekabet daha belirgindir.

İkinci Dünya Savaşında büyük bir yıkıma uğrayan ve dünya sistemindeki hakim konumunu yitiren Batı Avrupa'nın yeniden toparlanması Soğuk Savaş döneminde gerçekleşmiştir. 1945-1990 arası dönemde Sovyet askeri ve ideolojik tehdidine karşı, NATO çerçevesinde ABD güvenlik şemsiyesinden yararlanan Batılı ülkeler, ekonomik kalkınmada çok önemli bir başarı sağlamışlardır. Bu dönemde, Avrupa'nın iki merkez ülkesi Fransa ve (Batı) Almanya'nın ekonomiyi baz alarak başlattıkları farklı düzeylerdeki örgütlenmeler (AKÇT, AET, EURATOM), sağlanan ekonomik başarıda büyük rol oynamıştır. Söz konusu örgütlenmeler çerçevesinde ekonomik kırılganlıklar aşıldıkça, özellikle Fransa'da, ABD'nin Kıta Avrupa'sındaki varlığı gittikçe artan dozda sorgulanmaya başlanmıştır. Fransa'da General Charles de Gaulle'ün cumhurbaşkanlığı döneminde, bu yöndeki dış politika söylemleri çok güçlenmiştir. Bu dönemde Fransa, NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır (1966). 1973 petrol krizi, alt-bölgesel düzeydeki (Ortadoğu vb gibi) ABD dış politika yaklaşımlarına yönelik eleştirilerin Fransa dışında da yaygınlaşmasına hizmet etmiştir. Almanya'nın Batı Avrupa'nın güvenliği ve istikrarı konusunda ABD'nin askeri varlığına duyduğu inanç, özellikle Fransız eksenli gelişmelerin önünü kesmiştir. 1987'de Tek Avrupa Senedi ile toplulukların Avrupa Topluluğu (AT) çatısı altında birleşmeleri sağlanmıştır. Soğuk Savaşın sonuna doğru, diğer nedenlerin yanında, Sovyetler Birliği'nin yetersiz ekonomik performansı, onu süper güç statüsünden düşürürken; Avrupa'da siyasal bölünmüşlüğü ortadan kalkmasıyla temelde ekonomik işbirliği örgütü olan AT'nin bir aktör olarak önemini artırmıştır. Bu değişimi dikkate alan AT, 1992'de im-

zalanan Maastricht Antlaşması ile siyasi bir güç olma iradesi geliştirmeye çalışacak olan Avrupa Birliği'ne (AB) dönüşmüştür.

Dünya sistemindeki iki kutuplu yapının sona ermesi, alt-bölgesel düzeydeki denetim olanaklarını da ortadan kaldırmış, çatışmacı bir döneme girilmesine yol açmıştır. Bir coğrafi alt-bölge olan Balkanlar'da tarihsel ve dönemsel çatışmacı dinamikler, blok denetiminin ortadan kalkmasıyla oluşan uluslararası politik ortamda, Yugoslavya'nın parçalanmasıyla açığa çıkmıştır. 1991-2000 yılları arası, Balkanlar eksenli sorunların, uluslararası politika gündeminden düşmediği bir dönemdir. Bu makalede incelenecek olan 1991-1995 yılları arasında, alt-bölgesel düzeyde, güney Slavları arasında tarihsel/dönemsel dinamiklerin beslediği bir şiddet ve çatışma yaşanmıştır. Bu dönemde aynı zamanda ABD ile dünya siyasi sisteminde yaşanan değişimi AB çerçevesinde geliştirdiği kavram ve araçlarla aşmaya çalışan Avrupa ülkeleri arasında, Balkanlar eksenli sorunların nasıl ele alınacağı ve çözümleneceği noktasında işbirliğinin yanı sıra görüş ayrılıkları/farklı yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ileri gelen Batı Avrupa ülkelerinin kendi aralarında zaman zaman ciddi politika farklılıkları görülmektedir. Farklılıkların ortaya çıkmasında tarafların tarihsel derinliğe sahip dış politika yönelimlerinden/tercihlerinden hareketle politika belirlemeleri önemli bir etkidir. Bu çalışmada, 1991-1995 zaman aralığında, ABD ve AB'nin (başlıca AB ülkelerinin) Balkanlar eksenli sorunlara yönelik dış politikalarının temel parametreleri incelenecektir. Söz konusu dış politika parametrelerinin farklılaştığı ve benzeştiği noktalar çözümlenmeye çalışılacaktır. Çalışma boyunca, görüş ayrılıklarını besleyen tarihsel ve dönemsel dinamiklerin tespit edilmesi de amaçlanmaktadır.

Dünya Siyasetinde Balkanlar ve Soğuk Savaş Sonrası Yugoslavya'daki Gelişmeler

Derin sistemik gelişmelerin yaşandığı tarihsel dönemlerde, Balkan yarımadasında çatışmacı dinamiklerin çok şiddetli bir biçimde ortaya çıktığı görülür. 1870'li yıllardan Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları dönemleri ve son olarak Soğuk Savaş sonrası dönem çatışma dinamiklerinin ortaya çıktığı dönemlerdir.

Batı ve Kuzey Avrupa ülkeleri, 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar, Balkan yarımadası halkları ile çok yakından ilgilenmemişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa'nın yükselen siyasi ve askeri güçlerinin, Güneydoğu Avrupa'daki Osmanlı Devleti varlığını tasfiye ederek bölgeyi denetim ve hakimiyetleri altına alma politikalarının Avrupa güç dengesinde yaratacağı etki, Balkan halklarını, ister-istemez Avrupa'nın büyük güçlerinin gündemine taşımıştır.

Balkan yarımadası, Avrupa'nın büyük devletlerinin gündeminde farklılaşan dış politika hedefleri çerçevesinde yer almıştır. İngiltere, Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından bölge gelişmelerini çok yakından takip ederken; Rusya ve Pan-Germen blokları, bölgeyi Akdeniz çanağı ve çevresinde etkinliklerini arttırmanın bir aracı olarak görmüşlerdir. Pan-Germen bloğu, Batı Balkanlar üzerinden Adriyatik denizi-Akdeniz; Rusya da, Bulgaristan üzerinden Ege denizi-Akdeniz bağlantısını kurmaya çalışmışlardır. Çarlık Rusya'sı 18. ve 19. yüzyıl boyunca (Sovyetler Birliği de 20. yüzyılda) iki coğrafi bölge-alt bölgede etki kurma çabası içine girmiştir. Bu coğrafi bölgeler, Doğu Avrupa ve Balkanlar ile Orta Asya ve Çin'dir. 1890'larda Japonya'nın Uzak Doğu'da önemli bir güç olarak ortaya çıkışı ve 1904-1905 Rus-Japon savaşında uğradığı büyük yenilgi Uzak Doğu tasarımlarının boşa çıkmasına yol açmıştı. Bu tarihten sonra Ruslar, Doğu Avrupa ve Balkanlar'a yönelik dış politika projelerine yoğunlaşmışlardır. Rusya Çarlığı, kökeni 18. yüzyıla uzanmakla birlikte 19. yüzyılda güçlenen Pan-Slav düşüncesinin en büyük maddi ve manevi destekçisi olmuştur. Rus tepkisi, 1875 sonrası Doğu Avrupa ve Balkanlar'da hakimiyet tesis etmeye yönelik ve kolonileşme faaliyetlerine hız veren Pan-Germen Bloğunu dengelemeyi amaçlamıştır³.

İngiltere'nin Balkanlara ilgisi, Rusya ve Pan-Germen bloğunun öncü kolu durumundaki Avusturya'dan farklıdır. İngiltere, bölgeyi doğrudan hakimiyeti altına alma gibi bir dış politika hedefi ortaya koymamıştır. İngiliz dış politikasını oluşturanlar, Süveyş Kanalı'nın açıldığı 1869 tarihinden, en zengin İngiliz sömürgesi Hindistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1948 tarihine kadar geçen süreçte, Doğu Akdeniz'in güvenliğini öncelikli stratejik hedef olarak görmüşlerdir. 1913 yılında İngiliz Donanmasının enerji kaynağı olarak kömürden petrole geçmesi ve Ortadoğu'nun zengin petrol kaynaklarına sahip olduğunun ortaya çıkışı, iki savaş arası dönemde, İkinci Dünya Savaşı süresince ve sonrasında İngiliz stratejilerinde Balkan yarımadasının Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından değerlendirilmesinde önemli bir faktördür.

Pan-Germen bloğunun lider ülkesi Almanya, Şansölye Bismarck'ın 1878 Berlin Konferansı düzenlemeleriyle Balkanlar'da Rusya etkisini sınırlandırmış, fakat en büyük destekçisi Avusturya'nın ileriki yıllarda bölgede yol açtığı krizleri barışçıl yöntemlerle çözebilecek yöntem veya mekanizmalar geliştirememiş ya da bu tür gelişmelere öncülük edememiştir.

3 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s. 39-40, 56-61.

Balkanlar bölgesi temelli denetlenemeyen krizler, Almanya'nın yanında Kıta Avrupa'sının diğer ülkelerinin de etkili olamamasıyla, (diğer birçok ve belki de daha derinlikli nedenlerle birlikte) Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine yol açmıştır. Kısaca, Kıta Avrupası ülkeleri, Balkanlar eksenli sorunları/krizleri yönetememişlerdir. Balkanlar'da yoğunlaşan mücadele döneminde Rusya'nın etkisi sınırlanmış, ancak bu sorunların çözülmemiş olmasının da katısıyla çıkacak savaş Avrupa'nın merkez güçlerini uluslararası politika alanında ikinci plana itecek süreci de başlatacaktır. Savaş döneminde Kıta Avrupa'sının karşılaştığı küresel ve bölgesel nitelikli güvenlik sorunlarının çözümünde, ABD'nin varlığını bir zorunluluk haline getirecektir. Birinci Dünya Savaşı, bölgede doğrudan veya dolaylı hakimiyet tesis eden ya da etmeye çalışan üç imparatorluğu tasfiye etmiştir. İki dünya savaşı arası dönemde Balkan yarımadasının Slav halkları kendi siyasal yapılarını kurma ve sürdürme yönünde büyük çaba göstermişlerdir. 1918'de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Pan-Slav düşüncesinin bir başarısı olarak görülebilir. 1929'da Yugoslavya adını alan krallık, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da topraklarını genişleterek siyasal varlığını sürdürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında da Güney Balkanlar, daha çok Doğu Akdeniz'in savunması açısından değerlendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde İngiliz Başbakanı Winston Churchill'in Stalin ile yaptığı Yüzdele Anlaşması, Güney ve Batı Balkanlar'ın Akdeniz'in güvenliği açısından Batı etki alanı içinde tutma çabası olarak görülebilir. Ancak, nasıl 1878 Berlin Antlaşması Balkanlar bölgesindeki Rus nüfuzunu tasfiye etmişse; İkinci Dünya Savaşı sonrasında da, Türkiye ve Yunanistan hariç, Batı dünyasının nüfuzu bölgeden silinmiştir. Sovyetler Birliği, 1945-1950 yılları arasında Doğu Avrupa ülkelerinde siyasal iktidarları kademeli olarak bütünüyle kontrolü altına almıştır. Bulgaristan ve Arnavutluk üzerinde daha sıkı bir Sovyet kontrolü kurulmasına karşın, 1947 sonrası Yugoslavya üzerindeki denetim olanakları azalmıştır. 1945-1989 arası dönemde, Doğu Avrupa'da Sovyet karşıtı hareketler gelişmesine rağmen, Sovyetler etkisindeki Balkan ülkelerinde karşıt siyasal hareketler gelişmemiştir. Sadece, Arnavutluk ve Romanya örneğinde görüleceği üzere Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin geliştirilmesi ya da izolasyona dönük dış politika davranışları görülmüştür.

ABD ve Sovyetler Birliği arasında her alanda sürdürülen Soğuk Savaş mücadelesinin sona ermesi, büyük oranda Sovyet Bloğu üyesi Balkan ülkeleri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu yeni dönem-

de Balkanlar'da ortaya çıkan çatışma dinamiği, daha önceki dönemlerden temel bir nitelik farkına sahiptir: 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda farklı tarihsel, dinsel dışsal ilişki düzeylerine sahip güney Slavlarının dahil olduğu bütün çatışmalar, 'birlik' kavramı ('birlik' kavramı, Yugoslavya bağlamında Yugoslavya üst kimliği olarak okunabilir) çerçevesinde şekillenmiştir. Yugoslavya kurulurken tarihsel, dinsel, etnik temeldeki 'heterojen unsurlar' göz ardı edilmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler, 150 yılı aşkın bir süredir varlığını korumuş olan 'birlik' düşüncesine en büyük darbeyi vurmuştur. Soğuk Savaş'ın bitişi ile devletler, heterojen unsurlar üzerinde şekillenen federatif siyasal yapılar yerine, olabildiğince homojen etnik temele sahip siyasal yapılar kurmak hedefine yönelmişlerdir. Söz konusu hedefe yönelik eylemler, Soğuk Savaş'ın bitişinden hemen önce başlamıştır. Bulgaristan'ın 1987 yılında Türk kökenli Bulgar vatandaşlarına karşı çoğu zaman kuvvet kullanarak uyguladığı 'kimlik değiştirme' ve 'zorla göç' politikası, etnik homojenleşme çabasının önemli bir örneğidir.

Birlik düşüncesinin terk edilmesinde Sırbistan belirleyici olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Sırbistan iki yönlü bir travma yaşamıştır. Travmaların birincisi, Tito'nun 1980'de ölümü sonrasında kendisini gittikçe merkezine konuşturduğu Yugoslavya'nın parçalanması; ikincisi, Sırp-ların Yugoslavya'dan ayrılan diğer cumhuriyetlerde 'azınlık' statüsüne düşmesidir. 1987 sonrasında Sırbistan siyasal hayatında hızla yükselen ve Devlet Başkanı olan Slobodan Milosevic, Sırbistan'ın merkezde yer aldığı (1918'deki gibi) üçlü bir siyasal yapı oluşturulması ya da % 36'sı diğer cumhuriyetlerde yaşayan Sırp-ların tek bir siyasal çatı altında bir araya getirilmesini öncelikli politika olarak ortaya koymuştur⁴. Geçmişte de Yugoslavya idealine bağlılığı çok zayıf olan Milosevic'in bu yöndeki söylemleri, Federal Yugoslavya'nın temellerinin daha da sarsılması sonucunu doğurmuştur⁵.

Sırbistan'ın Kosova ve Voyvodina'nın Mart 1989 yılında özerkliklerini kaldırmasının, Federal Yugoslavya'nın dağılması sürecini hızlandırdığı konusunda kuşku yoktur. Devlet Başkanı Milosevic, söz konusu eyaletlerin özerkliklerini kaldırmakla, güney Slavlarının Sırbistan şemsiyesi altında merkezîyetçi bir siyasal yapı kurmaları yönünde ilk adımı atmış oluyordu. Bu noktada Milosevic paradoksal bir tutum benimsemişti. Yugoslavya'da Federal Başkanlık görevinde bulunan Sırp kökenli liderler bir yandan ayrı-

4 Robert Thomas, *Serbia Under Milosevic Politics in the 1990s*, (London: Hurst&Company, 1999), s. 44-45.

5 Peter Calvocoressi, *World Politics Since 1945*, (New York: Longman, 1996), s. 327.

lıkçı eğilimler nedeniyle diğer cumhuriyetleri ve özerk bölgeleri eleştirirken, diğer yandan Sırbistan'ın, Hırvatistan'ın Krajina bölgesindeki Sırpı bağımsızlık yönünde teşvik etmeleri karşısında sessiz kalmışlardır⁶. Sırp kökenli liderlerin paradoksal tutumları, diğer cumhuriyetlerde ve Kosova (özerk) bölgesinde büyük tepkilere yol açmıştır. Hırvatistan'daki Sırpıların 1 Ekim 1990 tarihinde özerkliklerini ilan etmeleri ve sonrasındaki gelişmeler, Sırbistan ve Hırvatistan'ı bir savaşın eşiğine getirmiştir⁷.

Federal Yugoslavya cumhuriyetlerinden Sırbistan ve Hırvatistan arasında 1918 yılından beri farklı düzeylerde süren rekabet, karşılıklı askeri kuvvet kullanımı aşamasına doğru ilerlerken, Kosova bölgesi gelişmeleri de yeni bir safhaya girmiştir. Yugoslav yönetiminin hazırladığı ve 2 Temmuz 1990'da referanduma sunduğu yeni anayasa, Sırpıların büyük destek almıştır. Kosova'yı 1974 Anayasası ile kazandığı özerklik hakkında mahrum edecek yeni anayasa, Sırbistan'ın karşıt argümanlarına rağmen, Arnavutlar tarafından kabul görmemiştir. Yeni Anayasa önerisini reddeden Arnavutlar, 2 Temmuz 1990 tarihinde açıkladıkları bir bildiri ile bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Böylece Kosovalı etnik Arnavutlar, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti içinde tam kurucu bir cumhuriyet statüsüne sahip olduklarını varsaymışlardır⁸. Kosovalı etnik Arnavutların 2 Temmuz 1990 tarihinde aldıkları karar çok yönlü incelendiğinde, Yugoslavya sorununun gelecekte kazanacağı niteliğe dair birçok ipuçları barındırmaktadır. Birincisi, söz konusu karar, Sırbistan tarafından özerkliklerinin kaldırılmasına bir tepkidir. İkincisi, İkinci Dünya Savaşının en zor dönemleri olan 1943 ve 1944 yıllarında kendilerine söz verilen cumhuriyet statüsünün gecikmeli olarak, yine zor bir tarihsel dönemeçte elde edilme çabasıdır. Üçüncüsü, Yugoslavya dağılmasa veya üçlü temelde yeniden yapılsa da Sırbistan tarafından yutulma tehlikesini frenlemek istemişlerdir. Dördüncüsü etnik-Arnavutlar, Yugoslavya'nın parçalanma sürecine girdiğini görmüşler ve en etkili pozisyonu alma çabasına girmişlerdir. 1989 ve 1990 yılında Yugoslavya'da meydana gelen olaylar karşısında, Kosovalı Arnavutların bağımsızlık bildirisiyle attıkları adım, Federal yapıdan ayrılmayı değil, cumhuriyet statüsü ile diğer cumhuriyetlerle eşit pozisyon elde etme çabasıdır.

1990-1991 yılları, daha sonra şiddet düzeyi, yoğunluğu ve niteliği artacak Yugoslavya kökenli Balkan krizlerinin şekillendiği yıllardır. Bu dö-

6 Keesing's Contemporary Archives (bundan sonra *Keesing's* diye atıfta bulunulacak), November 1990, s. 37866-67.

7 *Keesing's*, October 1990, s. 37790.

8 *Keesing's*, July 1990, s. 37621.

nemde ve sonrasında, ABD ve AB ülkelerinin Yugoslavya gelişmelerini ön-göremediklerini ileri sürmek doğru bir yaklaşım mıdır? Yoksa yeni dünya sistemi yeniden tanzim edilirken, küresel ve bölgesel tüm güçler kendi pozisyonlarını belirleme çabasında mıdır? ABD ve AB ülkelerinin atacakları adımların, Soğuk Savaş sonrası liderliğine gölge düşürmesi endişesi ne derece etkili olmuştur? Bu ve benzeri üretilmesi olası sorular, 1987'lerden itibaren gelişen Yugoslavya sorunu karşısında başlangıçta ABD ve (süreç boyunca) özellikle AB ülkelerinin etkisiz ve yetersiz dış politika yaklaşımlarını mazur göstermekten çok, irdeleme amacını taşımaktadır.

Slovenya ve Hırvatistan Krizleri: ABD'nin İlgisizliği ve Almanya'nın Avrupa Siyasetinde Yükselişi

Bulgaristan örneği ve Sırbistan'ın 1980 sonrası dozunu artırarak dile getirdiği söylemler, ABD ve AB ülkeleri tarafından dikkatle ele alınmadığı gibi, BM gibi örgütlerin de etkisiz kaldığı gözlenmektedir. ABD ve Avrupa ülkelerinin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde etkin davranmayışını, onların Yugoslavya'da yaşananlardan habersiz olmalarına veya yaşananların Balkanları istikrarsızlığa sürükleyeceğini kavrayamadıklarına bağlamak zordur. Amerikan yönetimi gelişmeleri takip etmiştir. Örneğin, Dışişleri Bakan yardımcısı Larry Eagleburger, 1990 Şubatında daha önce sekiz yıl görev yaptığı Yugoslavya'yı ziyaret etmiş ve geçmişte iyi ilişkiler kurduğu Milosevic ile görüşmüştür. Eagleburger'ın Washington'a dönüşünde yazdığı raporda yaptığı şu değerlendirme ABD yönetiminin Yugoslavya'da olan-bitenin farkında olduğunun açık bir delilidir: *'(...) Bana orada işlerin kötü olduğunu ve hergün daha kötüye gittiğini söylemişsiniz, pekala, bilmenizi isterim ki, işler düşündüğünüzden çok daha kötü ve düşündüğümüzden çok daha fazla kan dökülecek'*. Nitekim Eylül 1991'e kadar geçen sürede Yugoslavya'nın dağılmakta olduğu tespiti pekişecektir.

ABD'nin 1991 ilkbaharında akut duruma gelen (özellikle Şubat 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın federal yasaların geçersiz olduğunu ilan etmeleriyle) Yugoslavya sorunu karşısında ABD'nin eylemsizliği çeşitli faktörler çerçevesinde açıklanabilir. Birincisi ve en önemlisi Yugoslavya sorunu, ABD'nin Soğuk savaş sonrası çok güçlü bir şekilde ortaya çıkan değişim ve dönüşüm dinamikleriyle başa çıkma mücadelesinin ve daha merkeze alınan uluslararası politika gelişmelerinin gölgesinde kalmış gibidir. Bu tespit ABD için olduğu kadar BM ve NATO gibi siyasi/askeri örgütler ve kısmen Batı Avrupa ülkeleri için de doğrudur¹⁰.

9 David Halberstam, *Barış Zamanı Savaş*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2002), s. 28.

10 Halberstam, s. 25.

Söz konusu gelişmelerden ilki 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesidir. Yugoslavya'nın dağılması sürecinin ilk adımlarının atıldığı bu yıllar (1990-1991), Soğuk Savaş sonrasının tek süper gücü ABD'nin etrafında oluşmuş koalisyon kuvvetleriyle birlikte, Kuveyt'in Irak işgalinden kurtarılması amacına yönelmiştir. Bu noktada, ABD dış politikasının sergilediği dış politika kararlılığı ve kullandığı söylemler, Irak'ın eylemine basit bir işgal girişimi olmanın ötesinde anlamlar yüklendiğini göstermektedir. ABD liderliğinin, 'yeni dünya düzeni' çerçevesinde geliştirdiği söylemlere göre artık, '*uluslararası hukuka aykırı bütün eylemler cezalandırılacak ve kuvvet kullanılarak toprak kazanılamayacaktır*'. Bir anlamda ABD, söz konusu ilkeler çerçevesinde yeni bir dünya düzeni inşa etme iradesini ortaya koymaktaydı. Kuveyt'in Irak işgalinden kurtarılması, söz konusu iradenin kararlılığını ve inşa edilmeye çalışılan yeni dünya düzeninin başarısını ortaya koyuyordu. Diğerisi ise Sovyetler Birliği'nde özellikle Ağustos 1991'de gerçekleşen askeri darbe sonrası gelişmeleridir. David Halberstam *Barış Zamanı Savaş* başlıklı çalışmasında Washington ve Moskova arasındaki işbirliğinin ABD'nin Soğuk Savaş sonrası düzeni kurma çabasındaki yerini ve bunun Yugoslavya sorunu karşısında Amerikan tavrını nasıl etkilediğini şu şekilde değerlendirmektedir: '*Yugoslavya'nın parçalanmasına ilişkin kesin işaretlerin ortaya çıktığı ve bu ülkedeki Amerikan nüfuzunun belki de en güçlü olduğu bir zamanda, biz Gorbaçov'la nikah masasına oturmuştuk. (...) Bunlar olurken Yugoslavya Washington için çok tali bir meseleydi. Zaten Rus-Amerikan ilişkilerinin değişiminden çıkacak muazzam faydaların işaretleri belirmişti. Rusya, (...) Körfez Savaşı'nda değeri ölçülemez bir müttefik olmuştu. (...) Gorbaçov ve Edward Shevardnadze'nin rahatsız da olsa kabul etmesiyle, Almanya, yalnız birleşme değil, birkaç yıl önce hayal bile edilemeyecek bir jeopolitik darbe olan, NATO'yla birleşme yolunda emin adımlarla ilerliyordu. Bu yüzden, üst düzey Bush kadrosunun gözünde, Yugoslavya'da ne olursa olsun Gorbaçov'un politik sorunları her şeyden önce geliyordu*'¹¹. Dönemin ABD Başkanı George Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft ile birlikte hazırladığı hatırat incelendiğinde Amerikan yönetiminin Sovyetler'deki gelişmelerle yoğun ilgilendiği anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin durumu ve bu ülke ile ilişkilerin nasıl yürütüleceği hem üst düzey toplantılarda hem de Başkan Bush'un Şansölye Helmut Kohl ve Başbakan John Major ile yaptığı görüşmelerde değerlendirilmiştir¹². Hatıratın

¹¹ Halberstam, s. 32.

¹² George Bush ve Brent Scowcroft, *A World Transformed*, (New York: Vintage Books, 1996), s. 540-541.

dikkat çeken bir özelliği de Yugoslavya'nın parçalanması süreciyle ilgili olarak, herhangi bir ayrıntılı değerlendirmenin yer almayışı, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan sistemik sorunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler vermesidir¹³. 1990'lı yıllarda Balkan krizlerinde çok önemli girişimleri yürüten kıdemli diplomat Richard Holbrooke ise, 1990-1991'deki gelişmelerin bir başka boyutuna işaret eder: “*Bir yandan Çöl Fırtınası, bir yandan Sovyetler Birliği'nin ölüm çırpınışları, Washington'u çok yormuştu. Zimmerman'ın anılarında buruk bir ifadeyle değindiği gibi “Büyük güçler bile, bir seferde birden fazla krizle başa çıkmakta güçlük çeker”*”¹⁴. Rusya Cumhurbaşkanı (1992-2000 döneminde) Boris Yeltsin ise Yugoslavya'daki gelişmelere Amerika'nın ilgisizliğini şöyle açıklar: ABD için, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası politika alanında işler yolunda gidiyordu. ABD, bu dönemde küresel boyutta tanımladığı sorunları dış politikasının merkezine çekerken, Balkanlar eksenli sorunları, bölgesel düzeyde değerlendiriyordu¹⁵.

İkincisi, Amerikan yönetimine göre Yugoslavya'daki durum siyasi açıdan en azından 1991'de ABD'nin müdahalesini gerektirecek düzeye ulaşmamıştı. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Haziran 1991'de Belgrat'a yaptığı ziyaret sonrasında hazırlayarak Başkan Bush'a sunduğu raporunda belirttiği ‘olumsuz’ izlenimlerinin yanında, tarafların kendi aralarında bir uzlaşma üretme bilincine ulaşmaya kadar ‘beklenmesi’ gerektiği tespitinde bulunmuştur¹⁶. Askeri açıdan ise Washington, gerekli olması durumunda üstün deniz ve hava gücüyle Sırp'ların kolaylıkla hizaya getirilebileceğini düşünmektedir ki bu tutum Amerikan yönetiminin olası bir kara harekatı karşısında Vietnam sendromunu hatırladığı bir dönemde çelişkili bir tutumdur¹⁷.

Üçüncü olarak Yugoslavya'da krizin tırmandığı 1991 yılında Amerikan seçimleri yaklaşmıştı. Holbrooke'un işaret ettiği gibi, “... *Amerikan başkanlık seçimlerine de bir yıl kalmıştı. Amerikalı politika yapıcıları şu ara Yugoslavya'ya bulaşmak istemiyorlardı, esasen pek çoğu da durumu çözümsüz görüyordu*”¹⁸.

13 Bu tür sorunlar için bkz. Bush and Scowcroft, s. 51-56, 57-60, 230-231, 235-240, 299-301, 315-324.

14 Richard Holbrooke, *Bir Savaşı Bitirmek*, (çev.: Belkıs Çorakçı Dışbudak), (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999), s. 47.

15 Boris Yeltsin, *Geceyarısı Günlükleri*, (çev.: Ahmet Fethi), (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000), s. 219.

16 Holbrooke, s. 47-48.

17 Halberstam, s. 31, 33.

18 Holbrooke, s. 47.

Sonuncu fakat oldukça önemli bir faktör de ABD'nin ve Avrupa'nın dünya düzeni ve bir alt-sistem olarak Avrupa'da düzen ile ilgili görüşleridir. Fransa, genelde ABD'nin küresel liderliğine özelde ise Avrupa sorunlarına Amerika'nın müdahil oluşuna itiraz etmiştir. Nitekim Fransa Avrupa dışı bir coğrafi alanda gelişen Körfez krizi ve savaşı süresince birçok noktada ABD'den bağımsız bir dış politika tutumu benimsemiştir. Çünkü Fransa, tek kutuplu değil, çok kutuplu bir dünyadan yanadır¹⁹. Soğuk Savaşın hemen sonrasında ABD'nin Kıta Avrupası sorunlarının çözümüne yakın ilgi duyması, Fransa'nın itirazlarını daha yüksek sesle telaffuz etmesine yol açabilecek bir gelişmedir. Amerikan yönetimi ise Fransa'dan yükselmesi olası itirazların dışında, AB'nin uluslararası barış ve güvenliği bozan/bozması olası sorunlar karşısında daha büyük sorumluluk üstlenmesini istemiştir. Bu bağlamda değerlendirilen ilk sorun Yugoslavya sorunu olmuştur. Balkanlar'da çatışma dinamiğinin arttığı bir dönemde ABD Başkanı Bill Clinton'ın Dışişleri Bakanı görevini üstlenecek olan Madeleine Albright, Yugoslavya krizinin başlangıcında, ABD ve AB ülkelerinin tutumunu şöyle değerlendirir: “İlk önceleri, Avrupalılar ve ilk Bush yönetimi, krize Avrupa tarafından çözüme kavuşturulabilecek ve kavuşturulması gereken bir Avrupa meselesi gözüyle baktılar”²⁰. Avrupa ülkelerinin yeni dönemde kendilerinden beklenen rolü üstlenmeye istekli oluşu özellikle dikkat çekicidir. Yugoslavya krizinin hemen başlangıcında, AB'nin (o dönemde AT) dönem başkanı Lüksemburg Dışişleri Bakanı Jacques Poos'un “Avrupa'nın şafağı söktü” ifadesi, Avrupa ülkelerinin bu konudaki istek ve heyecanını ortaya koymaktadır. Yugoslavya sorununun çözümünü AB'ne bırakmasıyla birlikte, ilk defa ABD'nin liderliği olmaksızın AB'nin bir güvenlik krizi karşısında ‘ortak bir dış politika’ belirleyip-belirleyemeyecekleri ve “birleşik bir güç” gibi hareket edip-edemeyecekleri, tarihsel olarak zor bir bölgede, Yugoslavya'da sınanması söz konusu olmuştur²¹.

AB'nin Yugoslavya sorununda başat rol oynama istekliliğine rağmen 1991 yazında Avrupalıların ne tür girişimler yapılması gerektiğine ilişkin bir planı olmadığı anlaşılmıştır. Albright'ın ifadesiyle, ‘Avrupalı diplomatlar endişeli endişeli kalıcı olmayan ateşkesler düzenleyerek ve sonu gelmeyen şiddetin son bulacağı tahmininde bulunarak oraya buraya gidiyordu’²². Diğer bir deyişle başlangıçta AB, sorunun aşılmasına yöne-

19 Yeltsin, s. 225.

20 Bill Woodward, *Madeleine Albright*, (çev.: Arıkan Atacan), (Ankara: Elips Yayınları, 2004), s. 206-207.

21 Holbrooke, s. 48-49.

22 Woodward, s. 206-207.

lik strateji geliştirmek yerine gelişmelere tepki göstererek krizi yönetmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım kısmi başarılar kazanmış gibi görünse de krizin büyümesini engellemek bakımından yeterli olmamıştır. Örneğin, kısa sürelili Yugoslav-Sloven savaşının başladığı 27 Haziran 1991 tarihinden on gün sonra Milosevic, AB lkelerinin de baskısıyla, ordularına geri çekilme emrini vermiş ve bir yönüyle Slovenya'nın bağımsızlık kazanmasına yeşil ışık yakmıştır. Ancak, daha sonra Holbrooke'un işaret ettiği gibi, AB lkeleri Milosevic'in kendilerine kurduğu tuzağı görmemiştir. Holbrooke'a göre, Milosevic'in ordusunu Slovenya'dan geri çekmesi üzerine düzenlenen Brioni toplantısında, AB'nin en st düzey temsilcisi Hollanda Dışışleri Bakanı Hans Van Den Broek, Slovenya'ya bağımsızlık verecek anlaşmanın imzalanmasına başkanlık etmiştir. Holbrooke, Slovenya'ya bağımsızlık yolunu açan bu anlaşmayı şu şekilde değerlendirmektedir: '(...) *Uzun vadede Milosevic'in çıkarlarına, o sıralarda anlaşılabilmesi mümkün olmayacak kadar iyi hizmet eden bir anlaşma oldu. Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılması, Milosevic'in Sırp tahakkümünde bir Yugoslavya kurmasını çok daha kolaylaştırdı, çünkü içinde hemen hemen hiç Sırp olmayan bir cumhuriyeti ülkeden çıkarmış oldu*'²³. Holbrooke'a göre Brioni Anlaşmasının Avrupa'nın başarısı değil, sorunu bttnyle içinden çıkılmaz kılan hatalı bir stratejik adımdır. Nitekim Haziranda bağımsızlık yolu açılan Slovenya'nın arkasından, Temmuz 1991'de Hırvatistan da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun zerine Hırvatistan ile Sırbistan arasında, nisbi olarak daha uzun sürecek bir savaş başlamıştır.

Avrupa'nın stratejik bir yaklaşım geliştiremeyişinde AB lkelerinin farklılaşan ulusal çıkarlarının önemli yeri olduğu düşünülebilir. Diğerleri yanında, birleşik Almanya'ya ilişkin Fransa ve İngiltere'nin sahip olduğu endişeler konumuz açısından özellikle önemlidir. Her iki ülke de birleşik Almanya'nın AB içindeki güç dengelerini derinlemesine sarsacağını ve bu devletin doğuya doğru yeni bir açılımının birlik için yeni sorunların çıkmasına yol açacağını dřnmektedir²⁴. İngiltere ve Fransa'nın, birleşik Almanya'nın yaratacağı kısa ve orta vadedeki sorunlara göre, Yugoslavya'nın parçalanması sürecinin ortaya çıkaracağı sorunları ve krizleri, çok daha denetlenebilir olarak görmeleri büyük olasılıktır. Yoksa, Yugoslavya'da radikal sağın hızla yükselmesi, Milosevic tarzı liderlerin ve söylemlerinin ön plana çıkması, cumhuriyetlerden önce Hırvatistan'daki Sırp azınlığın ve Kosova gibi özerk bölgelerinin bağımsızlık ilanları vb.

²³ Holbrooke, s. 50.

²⁴ Bush and Scowcroft, s. 299-301.

büyük bir krizin gelmekte olduğunun ön habercileri niteliğindeki gelişmelerin gözden kaçması; bu konularda Yugoslavya sorununda aktif olmaya istekli AB'nin gelişmelere tepki veren konumda kalması olanaksızdır. Bunun yanında, 1990-1992 zaman aralığında Milosevic'in, zaman zaman kendisine muhalif gördüğü ordunun dışında, polis kuvvetlerini ve gizli polisi güçlendirmesi ve para-militer grupları örgütlemesi de göz ardı edilebilecek gelişmeler değildir²⁵.

Almanya'nın 1991 yazından itibaren belirginleşen AB genelinden farklılık gösteren tutumu, Fransa ve İngiltere'nin endişelerini kuvvetlendirecek bir tutum görünümü vermektedir. Ancak Almanya, kendi çıkarlarını/beklentilerini güçlenen konumuna dayanarak gerçekleştirmeye çalışan bir ülke izlenimi vermemeye, aksine kendi çıkarları ile Avrupa'dan beklenen rolü uyumlaştırmaya çalışmıştır. Almanya'nın çabaları zaman zaman tek taraflı ve kaygı uyandırıcı olsa da, bu çabalar ile harekete geçen Avrupa, Slovenya ve Hırvatistan'a ilişkin tutum belirlemek yönünde adımlar atabilmiştir.

1991 yazından itibaren AB'nin Slovenya/Hırvatistan konusunda yaptıkları, Almanya'nın tutumu ekseninde anlatılabilir. Almanya ile AB'nin geneli arasında başlangıçtan itibaren gözlemlenebilir farklılık mevcuttur. AB ülkeleri dışişleri bakanlarının 24 Haziran 1991 tarihinde -henüz Sırp-Sloven savaşı patlak vermeden- Lüksembourg'da yapmış oldukları toplantıda, Hırvatistan ve Slovenya'nın olası bir tek taraflı bağımsızlık ilanının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir²⁶. Buna rağmen Alman hükümeti bağımsızlık ilanı sürecinde tanıma yönündeki eğilimi ve açıklamalarını sürdürmüştür. Ancak Alman perspektifinden Alman tutumu tanımaya yönelik değildir; aksine Yugoslavya sorununun, Yugoslavya'nın iç ve uluslararası sınırlarının kuvvet kullanılarak değiştirilmemesi ve azınlıkların korunması esas alınarak diplomatik müzakereler yoluyla çözülmesi taraftarı olan bir yaklaşımdır. Bunun gerçekleşmesi için, kuvvet kullanılarak 'Büyük Sırbistan' yaratılması önlenmelidir. Almanya'ya göre, Yugoslavya adı altında söz konusu hedefe ulaşma yönünde stratejik adımlar atan Sırbistan, AB ile girdiği müzakerelerde sürekli ağırdan almaktadır. Sırbistan'ın dış dünyadan (özellikle AB'den) gelen tepkileri/uyarıları önemsememesinde, Yugoslavya'da meydana gelen gelişmeleri egemen bir devletin iç işleri

25 Thomas, s. 93-102.

26 Heinz-Jürgen Axt, "Did Genscher Disunite Yugoslavia? Myths and Facts about the Foreign Policy of United Germany", *Balkans, A Mirror of the New International Order*, (editörler Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşı), (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1995), s. 223-224.

olarak görmesi önemlidir. Dolayısıyla, Yugoslavya sorununun uluslararası bir nitelik kazanması için büyük çaba harcanmalıdır²⁷.

Almanya, Yugoslavya sorununun uluslararası nitelik kazanmasını AB çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışması, AB'nin gelişmeler karşısında ortak tavır takınması konusunda baskı unsuru olmaya devam etmiştir. Bu ortamda 5 ve 10 Temmuz 1991'de AB ülkeleri dışişleri bakanları Lahey'de Yugoslavya sorununu görüşmüşlerdir. Alman Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Genscher, bir Alman gazetesinin 7 Temmuz tarihli nüshasında yayımlanan makalesinde, Yugoslav ordusunun diğer cumhuriyetlere müdahalelerinin devam etmesi durumunda 'tanıma' konusunun ele alınabileceğini ifade etmek suretiyle Alman baskısını sürdürmüştür. Nitekim 10 Temmuz tarihli toplantıda, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya tarafından getirilen öneri ve Almanya'nın desteği ile Yugoslavya'ya yönelik yürütülecek müzakerelerin ilkelerinin ortaya konulması kabul edilmiştir. Ayrıca AB, 13 Temmuzda AGİT tarafından Gözlem Misyonu (Monitor Mission) oluşturulmasını desteklemiştir. AB'nin savunma kolu konumundaki BAB bünyesinde de 19 Temmuzda Yugoslavya Konusunda Geçici Grup (Ad Hoc Group on Yugoslavia) kurulmuştur.

AB çerçevesinde Yugoslavya sorununu ele almaya yönelik bir girişim de dönem başkanı olan Hollanda hükümetinin birlik üyesi ülkelere 13 Temmuz'da sunduğu tekliftir (Almanya'nın tutumundan rahatsızlığın arttığı bir zamanda sunulması önemlidir). Yugoslav cumhuriyetleri arasındaki sınırların bir kısmının anlaşmalı değişimi seçeneğinin araştırılmasını içeren Hollanda teklifi de, Yugoslavya'nın varolan anayasal yapısının değiştirilmeksizin sürdürülmesinin imkansızlığı tezini esas almaktadır. Teklif, Yugoslavya'nın barışçıl bir şekilde altı bağımsız cumhuriyete dönüşmesinin imkansızlığına işaret etmenin yanında, gevşek yapı bir Yugoslavya'nın da sürdürülebilir olmadığını öngörmektedir. Teklife göre en uygun çözüm, içsel sınırların gönüllü bir tarzda yeniden çizilmesidir. Böylece Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin sınırları sadece, uluslararası hukukla uyumlu bir şekilde, barışçıl araçlarla ve anlaşma yoluyla değiştirilebilecektir. Hollanda'nın sunduğu teklif, pandoranın kutusunun bir kez açılmasından korkan AB ülkeleri tarafından reddedilmiştir. Aslında Temmuz 1991 itibarıyla Balkanlarda pandoranın kutusu açılmıştı. Burada AB ülkelerinin gördüğü asıl sorun, Yugoslavya'daki etnik unsurların çok dağınık bölgelerde yaşamalarından kaynaklanan zorluktur²⁸.

27 Michael Libal, *Limits of Persuasion Germany and the Yugoslav Crisis, 1991-1992*, (London: Praeger, 1997), s. 5, 9, 32-34.

28 David Owen, *Balkan Odyssey*, (London: Indigo, 1996), s. 32-34.

Başta AB olmak üzere Avrupa kurumlarının yaptıklarının Hırvatistan'da çatışmaların tırmanmasını engellemekte yetersiz kaldığı kanaatindeki Almanya²⁹, 26 Temmuzda öldürülen bir Alman gazeteci dolayısıyla oluşan kamuoyu baskısının da etkisiyle, diplomatik çabalarını yoğunlaştırmıştır. Ancak Alman çizgisinde bir değişiklik olmamıştır. Örneğin, 18 Temmuzda Almanya'yı ziyaret eden Hırvatistan Devlet Başkanı Tudjman, Belgrad tarafından desteklenen büyük Sırbistan yaratmaya dönük irredantist politikaların Hırvatistan ve Bosna-Hersek için içerdiği tehdide değinmiş, fakat Kohl ve Genscher, Tudjman'a somut güvenceler vermekten kaçınmıştır ve Brioni Anlaşması ile oluşan diyalog sürecinin önemine değinmiştir. Bu aşamada Almanya tanımayı gündeme getirmek yerine AB ve AGİK'in politikalarının yeniden gözden geçirilmesini istemeyi tercih etmiştir. AB ve AGİK adına özel delege olarak bölgeye gönderilen Hollandalı Büyükelçi Paris Henry Wynaendts, Milosevic'i oldukça uzlaşmaz bir tutum içinde gördüğünü belirtmektedir. Milosevic, AB'nin Yugoslavya'da daha büyük bir rol üstlenmesine karşı olduğunu, Krajina ve Slavonya bölgesindeki Sırlara bağımsızlıklarının verilmesi karşılığında Slovenya ve Hırvatistan'ın birlikten ayrılmasını kabul edebileceğini, Sırların yaşadığı tüm bölgelere self-determinasyon hakkı verilmesi gerektiğini, Yugoslavya'nın içerisinde idari sınırlarda değişiklikler yapılmasını ileri sürmüştür. Özel temsilci Wynaendts, bölgeye ziyareti sonrasında, Sırp-Hırvat çatışmasının çözülmesi gerektiğini ve AB yardımının vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. Bu görüş doğrultusunda AB dışişleri bakanlarının 29 Temmuz toplantısında Gözlem Misyonunun Hırvatistan'ı içine alacak şekilde nasıl genişletileceği tartışılmıştır³⁰.

Ağustos 1991'in ilk haftasında Sırp-Hırvat savaşında çeşitli kaynaklardan gelen ateşkes çağrılarına, Sırp tarafı ateşkesin ancak Hırvatların Sırp topraklarına saldırıyı durdurduğu takdirde sağlanabileceğini belirterek karşılık vermiştir. Alman liderliği Sırp tavrını Milosevic'in Yugoslavya'yı koruma sloganı altında Büyük Sırbistan kurma politikasının takibi olarak, diğer bir deyişle Yugoslavya'daki krizin yeni bir boyuta ulaşması olarak yorumlamıştır. Bu noktada Almanya şu iki sorunun cevabını aramıştır: Sırlar, kuvvet kullanımıyla Büyük Sırbistan kurma yolunu mu izleyecekler veya AB ve AGİK'in ilan ettiği ilkeler temelinde diğer cumhuriyetlerle müzakerelere mi hazırlanacaklardır? Almanya, bir oyalama taktiği izlediğine inandığı Sırların bu iki soruya hızlı ve açık bir şekilde cevap vermesini,

29 Libal, s. 22-23.

30 Libal, s. 24-27.

aksi takdirde istenmeyen gelişmeler sürecinin hızlanacağını ifade etmiştir. Gerçekten de büyük oranda Genscher'in teklifi ile 6 Ağustosta toplanan AB dışişleri bakanları yayımladıkları bildiride, saldırgan olarak Sırbistan ismini vermeksizin (Almanya'nın isim verilmesi isteği kabul edilmemiştir), bir cumhuriyetin diğerlerine kuvvet yoluyla çözüm dayatma teşebbüsünü kınamışlardır. Anılan toplantıda Genscher, AB'nin Almanya'nın isteklerini kabul etmesi için, tanıma konusunu gündeme taşıyarak, pazarlık aracı olarak kullanmıştır. Genscher bu toplantıda, bir barışı koruma kuvvetinin bölgeye gönderilmesinin AB ve AGİK tarafından ele alınmasını istemiş ve Yugoslavya'daki AB çabalarının BM Güvenlik Konseyinin dikkatine sunulmasını isteyen Fransa tarafından önerisini desteklemiştir. İngiltere ise bu konularda ciddi bir isteksizlik içerisindeydi. Alman hükümeti bu duruma ve kendi kamuoyunun artan baskısına rağmen AB çizgisinden ayrılmayacaklarını açıklamıştır. AB içindeki isteksizliği aşmakta güçlük çeken Almanya'nın yoğun çabaları, Ağustos ortasında, büyük Sırbistan'ı kurma amaçlı bir savaşa karşı uluslararası muhalefeti harekete geçirmekte başarılı olmuştur. Yugoslavya krizini ele alan ilk uluslararası topluluk olan Kıdemli Yetkililer Komitesinin (Committee of Senior Officials/CSO), 8-9 Ağustos tarihlerinde, Prag'da yapmış olduğu toplantıda, Sırp saldırganlığının çevrelenmesi, Federal Yugoslavya kurumlarında artan Sırp ağırlığı, Yugoslavya'ya Sovyet desteği ele alınmıştır. Yugoslav delegasyonunun engelleme çabalarına karşın, 15 Ağustos'tan itibaren tarafların katılacağı müzakerelerin düzenlenmesi istenmiş ve siyasi amaçlar için kuvvet kullanılmaması hususu vurgulanmıştır. CSO, Sırp'ların oyalama taktiklerinden ciddi anlamda rahatsız olmuştur³¹.

Sırbistan'a karşı tavrını sertleştiren Almanya, 21 Ağustos'ta Sloven ve Boşnak yetkililerle yapılan görüşmelerde tanıma konusunda ümit verilmemekle birlikte, tanıma kartını kullanmaya devam etmiş ve Alman isteklerinden bir kısmı çeşitli platformlarda benimsenmiştir. Genscher, 24 Ağustos'ta Bonn'daki Yugoslav büyükelçisini çağırarak, Yugoslavya'nın içsel sınırlarının kuvvet kullanılarak değiştirilmemesini, JNA'nın (Federal Yugoslav Ordusu) kıışlasına geri çekilmesini istemiş; söz konusu isteklerin yerine getirilmemesi durumunda, tanıma konusunun gündeme geleceğini belirtmiştir. 27 Ağustos tarihinde toplanan olağanüstü AB dışişleri bakanları daha önce zikretmedikleri Sırbistan'ı, ismen belirterek, kuvvet kullanımına derhal son vermelerini istemişlerdir; kuvvet kullanılarak sınırların değiştirilmesinin kabul edilemez olduğunu ısrarla vurgulamışlardır. Yugoslavya sorununun

31 Libal, s. 28-36.

uluslararası bir nitelik kazanması açısından önemli bir aşama olan Yugoslavya Konusunda Uluslararası Barış Konferansı, 7 Eylül 1991 tarihinde ilk oturumunu yapmıştır. Ayrıca AGİK himayesinde toplantılar yapılmıştır. Ancak 27 Ağustos toplantısında AB'nin Gözlem Misyonunun Makedonya ve Bosna'daki varlığına karşı Yunanistan'dan gelen direnç kırılmamıştır. Almanya, Hırvatistan'daki çatışmalara karşın, Yugoslav sorununun merkezinde Bosna-Hersek'in olduğunu ve AB'nin Bosna'dan sağlıklı bilgi alma zemininin oluşturulması gerektiğini düşünmektedir. AGİK toplantılarından şiddet yoluyla toprak kazanılmaması vurgusu ötesinde net bir sonuç çıkmamıştır. Uluslararası Barış Konferansında da ilerleme sağlanamamıştır. Alman liderliği, Konferansta ilerleme sağlanamayışını Milosevic'in oyalama taktiği uygulamasına bağlamıştır; AB hakkında ise Milosevic'in manevralarını göremediği ve sorunu kalıcı çözüm yoluna zorlayamadığı algısı gittikçe güçlenmiştir. Bu ortamda Alman Parlamentosunun 4 Eylül tarihli toplantısında Kohl ve Genscher, diyaloga girilmezse ve bir arada yaşama şartları oluşturulmazsa, cumhuriyetleri tek taraflı tanıyabileceklerini belirtmişlerdir. Yine de Almanya, Genscher'in 14 Eylül'de İtalyan meslektaşları ile yaptığı görüşme sonrasında açıklanan ortak bildiride ifade edildiği gibi, müzakerelere öncelik vermekten vazgeçmemiştir. Genscher'in ifadesiyle, diplomasinin başarısız olması durumunda tanıma gündeme gelecektir; bundan önce Uluslararası Konferans adına hareket eden Lord Carrington'ın çabalarının sonucunu görmek gerekmektedir³².

Lord Carrington da Uluslararası Konferans çerçevesinde yürütülen müzakerelerde, Federal Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden dördünün bağımsızlık isteğinin göz ardı edilemeyeceğinin farkına varmıştır. Ancak Carrington, tanımanın bazı önemli sorunların çözülmesinden sonra olmasını istemektedir. Lord Carrington'un çözüm beklentilerine karşın, Konferansın 4-28 Ekim tarihleri arasında yapılan oturumlarında, Sırbistan'ın işbirliği yapma konusunda isteksizliği dolayısıyla, olumlu bir sonuç üretilenmemiştir. AB ülkeleri dışişleri bakanları, barış süreci ile ilgili olarak, kapsamlı bir siyasal çözüm yükümlülüklerini vurgulamışlardır. Bakanlar, tanımanın ancak, insan haklarının, ulusal ve etnik grupların haklarının korunması için yeterli garantilere sahip, kapsamlı bir çözüm çerçevesinde tasarlanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Çözüme dönük başarılı bir sonuç doğurmayan konferans, Alman diplomasisi açısından, tanıma kelimesinin üzerindeki tabuyu kaldırması, Federal Yugoslavya'yı yeniden kurma düşüncelerine son vermesi açısından önemli olarak görülmüştür³³.

32 Libal, s. 38-39, 48-52.

33 Libal, s. 62-63, 65-67, 70-72.

Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı tek taraflı tanınması ile sonuçlanan süreç Kasım 1991'de başlamıştır. 8 Kasım 1991'de NATO üyesi devletlerin hükümet başkanları ve dışişleri bakanları Roma'da yapılan düzenli toplantıda NATO ilk kez, Yugoslavya krizi ile ilgili bir bildiri yayımlamıştır. Bildiriden Alman yaklaşımına destek çıkmamıştır. Alman diplomasisine göre bildiri, AB ve AGİK'in çok iyi bilinen pozisyonunu tekrar etmekten öteye gidememiştir. 15 Kasım tarihinde, Hırvatistan'ın Vukovar şehrine yönelik Sırp kuşatmasının ağırlaştığı bir ortamda, Alman parlamentosu aldığı bir kararla, tanıma konusunda hükümetin çabalarını desteklemiştir. Aynı tarihte Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand ile bir araya gelen Şansölye Kohl, Almanya'nın tanıma niyetini ve bu konuda içerden gelen baskıları aktarmıştır. Mitterrand, Şansölyenin tanıma konusunda geri adım atmamasından duyduğu memnuniyetsizliğe rağmen, ortak basın toplantısında AB üyesi 12 ülkenin ortak bir karara varmalarının, azınlık haklarına saygı gösterilmesinin ve sınırların garanti altına alınmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Kohl ise Barış Konferansının sürdürülmesine duyulan ihtiyacı belirttikten sonra, şu anki durumun sınırsız uzatılmasına tolerans gösterilmemesi gerektiğini söylemiştir. Kasım ortasından itibaren Hırvatistan'daki gelişmelerin tırmanması üzerine Kohl ve Genscher, 27 Kasım'da Alman politikasının rotasını ortaya belirtmişlerdir: Cumhuriyetler tek taraflı olarak AB tarafından belirlenecek kapsamlı bir siyasal çözümün şartlarını yerine getirirlerse, Almanya, 10 Aralık sonrasında bağımsızlıklarını tanımaya hazırdır; bu konuda, AB'nin uzlaşa sağlamasını beklemeye hazır değildir. Almanya'nın bu pozisyonu, Kasım sonunda AB Gözlem Misyonu üyelerinin hazırlamış olduğu raporda, JNA faaliyetleri ve krizin gittikçe kötüleşmekte olduğu ile ilgili verilen bilgilerle güçlenmiştir. AB'nin tanıma meselesinde hangi ilkelere göre hareket edeceğini tespit etmeye yardımcı olmak için Eylül 1991'de kurulan Badinter Komisyonunun Yugoslavya'nın dağılma sürecinde olduğunu ve bu yüzden bağımsızlıklarını arayan cumhuriyetlerin isyancı siyasal unsurlar olarak görülmemesi gerektiği tespiti de³⁴ Almanya'nın tezlerini güçlendirmiştir. Bu süreçte Fransa ve Almanya, 16 Aralık tarihinde düzenlenecek dışişleri bakanlarının özel toplantısında ortak bir pozisyon belirlemeyi istemişlerdir. Bu ortak pozisyon çerçevesinde, merkezi ve doğu Avrupa'daki yeni devletlerin tanınması için ortak kriterler dizisinde anlaşmak, Yugoslavya'nın hususi şartları ile ilgili ek kriterleri tanımlamak, Yugoslavya'nın halefi devletlerin tanınması için prosedürler ve tarih konusunda çözüm sağlamak amaç-

34 Bu konuda bkz., Heinz-Jürgen Axt, s. 223-224.

lanmıştır. AB'den zamanlama konusunda gelen uyarılara rağmen tanıma niyetini 27 Kasım'da açıklayan Almanya, bu kez belirli bir ortak pozisyonun oluşmasını da sağlayabilmiştir. Bunun verdiği rahatlığın da katkısıyla Almanya, 19 Aralık 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ı tanıma kararı verdiğini ilan etmiş, 23 Aralık tarihinde de resmen tanımıştır. Şansölye Kohl, 17 Aralık tarihinde yapmış olduğu bir açıklamada, tanıma konusunu, büyük bir dış politika başarısı ve ortak dış politikaya Almanya'nın bağlılığının bir delili olarak tanımlamıştır. AB ülkeleri Almanya'nın yaptığı bu *fait accompli* karşısında, 27 Aralık 1991'de bir toplantı yapmışlar, bundan sonraki müzakerelerin iyi niyet çerçevesinde ve iki temel ilke (kuvvet kullanımına başvurmama ve sınırların kuvvet yoluyla değiştirilmemesi) gözetilerek yürütülmesi gereğini açıklamışlardır³⁵.

Bosna Savaşı: Avrupa Diplomasisinin Başarısızlığı ve ABD Liderliğinde Çözüm

Sloven-Sırp savaşı çok ciddi bir çatışma olmaksızın on gün içinde sona ermişti. Hırvat-Sırp savaşı, Hırvatistan'da % 12 civarındaki Sırp nüfusunun varlığı nedeniyle daha uzun süreli ve şiddetli çatışmalara yol açmıştı. Çatışmalar sürecinde Hırvatistan'daki Sırp nüfus oranı % 5'e düşmüştür. İlk birkaç ay sonrasında Sırp-Hırvat savaşı da şiddetini kaybetmiştir. Yugoslavya'da çok uzun sürecek çatışma Boşnak-Sırp-Hırvat unsurlarından oluşturan Bosna-Hersek cumhuriyetinde yaşanmıştır. Çatışmanın temelinde, federal yapının dağılması sonucunda Sırlar-Hırvatlar arasında sıkışarak yutulma ve yok olma tehlikesini gören Boşnakların (Hırvatların da desteğiyle) Ekim 1991'de Bosna Parlamentosunun Sırların karşı çıkmasına rağmen bağımsızlık kararı alması yer alır. AB'nin tanıma şartı olarak ileri sürdüğü referandum, 29 Şubat-1 Mart 1992 tarihleri arasında düzenlenmiş, katılanların % 99,4'ü bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Milosevic'in referandumun sonucunu tanımayacağını açıklamasına rağmen, Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegovic, 3 Mart 1992'de Bosna-Hersek cumhuriyetinin bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırp-Boşnak savaşının başladığı Nisan 1992'de Bosna-Hersek, uluslararası alanda büyük oranda tanınmış durumdaydı. Daha da önemlisi, 22 Mayıs 1992'de Slovenya ve Hırvatistan ile birlikte Bosna-Hersek'in de BM üyeliğine kabul edilmesiydi. Böylece yeni bağımsızlığını kazanan devletler, uluslararası toplumun koruması altına girmişlerdi³⁶.

35 Libal, s. 70-71, 74-75, 80, 83-86.

36 Keesing's, March 1992, s. 38832; Keesing's, May 1992, s. 38848-49, 38918.

Bosna-Hersek'in tanınması, burada yaşanan savaşın ve insanlık dramının uluslararası boyutta ele alınmasını kolaylaştırmıştır. Savaşın başlarında, çözüm arayışında iki örgüt, BM ve AB ön plana çıkmıştır. Yine de, sorunun uluslararası niteliği yaygın kabul görmesine rağmen, barışı tesis etmeye yeterli adımları atamamıştır. Hatta kimi adımların sorunun çözümünü zorlaştırdığı görülmüştür. Bu duruma BM Güvenlik Konseyi'nden iki örnek verilebilir. Birincisi, Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanından önce, 25 Eylül 1991'de aldığı, Yugoslavya'ya silah ve askeri teçhizat sevkine ambargo koyan 713 sayılı karardır³⁷. Kararı eleştirenlerin ifade ettiği gibi, ambargo sadece Bosna-Hersek hükümetinin (Boşnakların) aleyhine olmuştur. Çünkü JNA'dan kalan silahların neredeyse tamamı Bosnalı Sırp- ların eline geçmişti. Boşnaklar ise silahlı direniş sürdürmeye yetecek silaha sahip değildi. Ayrıca Sırp- lar, Sırbistan cumhuriyeti ile doğrudan kara bağlantısına sahip olmaları nedeniyle, silahlanmayı sürdürme imkanına sahipken, Boşnakların silah temini özellikle denize çıkışları olmadığı için çok zordu³⁸. Eski ABD Dışişleri Bakanı Albright, ambargo kararının hatalı yönlerini şu şekilde ortaya koymaktadır: *'Konseyin ilk attığı adımlardan biri, Yugoslavya'ya silah ambargosunu onaylamaktı. Bunun şiddeti düşüreceğini düşünüyordu, fakat Bosna'ya Yugoslavya'dan ayrıldıktan sonra uygulanmasının hiçbir anlamı yoktu. Belgrat'ın aksine, henüz bağımsızlığına kavuşmuş Saray Bosna'daki yeni hükümet BM yaptırımlarını gerektirecek hiçbir şey yapmamıştı. Üstelik ambargo çok da etkili olmadı. Bosna'daki Sırp- ların bol miktarda silahı vardı ve gerektiğinde Belgrat'tan yenilerini alabilirlerdi. Hırvatlar, ambargoyu kaldırmak için Zagreb'den yardım aldı. Müslümanlar, nispeten daha savunmasız durumdaydı'. BM'nin hatalı bir adımı da Mayıs 1992'de, Saraybosna'da konuşlanan BM Koruma Kuvvetinin (UNPROFOR) güvenliğini sağlamanın zorluğu gerekçesiyle başkenti terk etmesidir³⁹. BM'nin bu adımı, Bosna-Hersek'in uluslararası toplumca terk edildiği izleniminin doğmasına yol açmıştır. Bu aşamadan sonra savaş çok daha şiddetlenecektir.*

Gerek BM ve gerek AB 1992 ve 1993 yıllarında Bosna'da barışın diplomasi ve ekonomik önlemler yoluyla yeniden tesisi taraftarı olmuştur. Bununla birlikte bahsedilen alanlarda neler yapılacağına ilişkin görüş ayrılıkları olmuştur. Yukarıda değinildiği gibi ABD, AB ülkelerinin Yugos-

37 The Yearbook of UNs, 1991, s. 214-215.

38 David Rief, *Slaughterhouse: Bosnia and the Failure of the West*, (London: Vintage, 1995), s.17; Aliya İzzetbegovic, *Tarihe Tanıklığım*, (çev.: Ahmet Demirhan, Hanife Öz, Alev Erkilet Başer), (İstanbul: Klasik Yayınları, 2003), s. 141.

39 Keesing's, May 1992, s. 38918.

lavya sorununa müzakereler yoluyla çözüm bulma çabalarını ilke olarak desteklemiştir. Ancak AB ülkeleri arasında görüş ayrılıkları mevcuttur. Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınması meselesinden farklı olarak, AB ülkelerini kararlılıkla yönlendirmeyi tercih etmemiştir. Örneğin Almanya, henüz Bosna savaşı çıkmadan, Yugoslavya sorununun çözümünde BM çerçevesinde askeri kuvvet kullanımı seçeneğini gündeme getirmiş (19 Eylül 1991'de gerçekleşen AB dışişleri bakanları toplantısında, Genscher ve Fransa'nın Dışişleri Bakanı Roland Dumas'yı ikna etmiştir), ancak İngiltere Dışişleri Bakanı Douglas Hurd, bu düşünceye karşı çıkmıştır. Hurd, askeri hareket bir kez başladıktan sonra, kuvvet kullanımını sınırlandırmak zor olacaktır görüşünü ileri sürmüştür. AB'nin diplomatik ve ekonomik önlemler üzerinde durmasını tavsiye etmiştir⁴⁰. Bu itiraz sonrasında AB diplomasi yoluyla barışın sağlanması üzerinde yoğunlaşmıştır. Üye ülkeler arasındaki fikir ayrılıkları bir tarafa, AB'nin zor içeren araçlarla çözüm üretme yeteneği de (AB'nin savunma kolu BAB'ın çok sınırlı kabiliyeti hariç) neredeyse mevcut değildir⁴¹.

Yukarıda söyleneler, AB'nin diplomatik çabalarına o dönemde uluslararası toplumun değer vermediği anlamına gelmez. Güvenlik Konseyinin 15 Mayıs 1992'de yaptığı toplantıda Bosna'daki savaşa barışçı bir çözüm bulunmasında AB'nin daha fazla rol almasının önemini vurgulaması, bu görüşümüzü destekler. Konseyin 30 Mayıs 1992 tarihli toplantısında kabul edilen 757 sayılı kararda da Yugoslavya'ya ambargo konulması kabul edilmiş ve AB'nin çabaları övülmüştür. Bu kararda daimi üyelerden ABD'nin verdiği destek önemlidir⁴².

1992 ve 1993 yılı boyunca BM organlarında Bosna-Hersek savaşı ile ilgili çok sayıda karar alınmasına ve AB destekli Yugoslavya Konusunda Uluslararası Konferans çerçevesinde müzakerelerin sürdürülmesine rağmen, çözüm noktasında herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. Zor kullanma içermeyen önlemlerle barışın getirilemeyeceği 1993'te belli olmuştur. Örneğin, Sırp para-militer grupların, 8 Ocak 1993 tarihinde UNPROFOR'un korumasında bulunan Bosnalı Bakan Hakkı Turaylic'i alarak öldürmesi, BM'nin duruma hakim olamayışını açıkça göstermiştir. Güvenlik Konseyinin, eski Yugoslavya topraklarında 1991 yılından bu yana işlenen trajik insan hakları ihlallerinden sorumlu şahısların yargılanmasını sağlamak için bir Uluslararası Mahkeme kurulmasını öngören 23

40 Libal, s. 54.

41 Owen, s. 13.

42 The Yearbook of UNs, 1992, s. 334-349, 355-359.

Şubat 1993 tarihli 808 sayılı kararı ve Genel Kurul'un 'etnik temizlik' ve 'sistemik tecavüz' kavramlarını kayda geçirerek kınaması gibi çabalar yetersiz kalmıştır⁴³. Zorlama içermeyen önlemlerin barışı getirmeyeceği kanaati 1994 yılında pekişmiştir. Bu tarihten sonra Bosna'da barışın sağlanmasına öncülük etme rolü Avrupa ülkelerinden ABD'ye geçecek, çözüm yöntemi olarak diplomasinin yerini zorlama ve nihayetinde askeri güç kullanma olacaktır.

ABD'nin Bosna savaşına ilgisi birden ortaya çıkmamıştır. Bill Clinton, 20 Ocak 1993'de ABD başkanı olarak göreve başlamasından sonra, gittikçe artan oranda Bosna savaşı ve çözüm yolları ile ilgilenecektir. Clinton'ın ilgisi ilk defa seçim kampanyası sırasında, Mayıs 1992'de Güvenlik Kurulu 757 sayılı kararı görüşmesi dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Clinton hatıratında şu hususları belirtmektedir: Mayıs 1992'de Sırbistan'a ambargo konulmuştur ancak, Sırbistan'a farklı kanallardan yapılan yardımlar nedeniyle çok etkili değildir. Sırlar çok uzun süre dayanabilecek şekilde silah ve askeri malzemeye sahiptir, fakat Müslüman Boşnaklar bundan mahrumdur. Bu nedenle Clinton, 1992 yazından itibaren, NATO hava harekatı düzenlenmesini ve Boşnaklara yönelik BM silah ambargosunun tek taraflı kaldırılmasını savunduğunu söylemektedir. Başkan olur olmaz önünde bulduğu ve Avrupalı devletlerce de desteklenen Vance-Owen planını (plan, Bosna-Hersek'in etnik yapı temelinde parçalara ayrılmasını önermiştir), Boşnak Müslümanların Sırlara karşı direnişini zayıflatacağı gerekçesiyle onaylamamıştır. Başkan Clinton 1993 yılı içerisinde Boşnaklara yönelik silah ambargosunun kaldırılmasını savunmuş, Alman Şansölyesi Kohl tarafından desteklenmesine karşın, İngiltere ve Fransa, savaşın uzamasına neden olacağı ve UNPROFOR'daki askerleri tehlikeye atacağı gerekçesiyle bu görüşe karşı çıkmıştır. Clinton, bazı ABD'li senatörler tarafından ileri sürülen, ambargonun tek taraflı kaldırılması ve yine Sırp askeri mevzilerinin tek taraflı bombalanması teklifine, BM'yi zayıflatır ve NATO içerisinde çatlama meydana getirir diye olumlu bakmamış, daha sonra bu yönde gelen bir tasarıyı da veto etmiştir. 1993 Mayısı itibariyle hala çözümü uzak gören Clinton, BM misyonuna ABD kara askeri gönderip göndermeme konusunda da tereddüt etmektedir⁴⁴.

Clinton yönetiminin ve Almanya'nın savunduğu Boşnaklara yönelik silah ambargosunun tek taraflı kaldırılması önerisi, 8-9 Kasım 1994 tarihlerinde toplanan Güvenlik Konseyinin de gündemine alınmış, ancak

43 The Yearbook of UNs, 1993, s.440-441, 444-445, 447-450; Owen, s. 102.

44 Bill Clinton, *My Life*, (London: Random House, 2004), s. 510-513, 527; Rief, s. 27; Owen, s. 14.

ABD dışında diğer dört daimi üyenin karşı çıkması sonucu, kaldırılma ya da hafifletilme yönünde bir karar alınamamıştır. Burada ilginç olan nokta, Güvenlik Konseyi Bosnalılara yönelik silah ambargosunu kaldırmamakta direnirken, Bosnalı Sırpların UNPROFOR denetimindeki ağır silahları ele geçirmelerinin de engellenemeyişidir. Ayrıca emniyetli bölge olarak ilan edilen Pale ve Srebrenica'daki katliamlar da önlenememiştir⁴⁵.

Bosna-Hersek-Sırbistan savaşını siyasi müzakereler yoluyla çözme çerçevesinde gerek AB gerekse BM destekli çabalar, 1994 içerisinde büyük ölçüde tıkanmış gibidir. Tıkanıklık, ABD ve NATO'nun müdahil olmasını daha çok gündeme getirmiştir. Richard Holbrooke, bu seçeneğin sonuç getirebileceğini şöyle ifade eder: *"Yugoslavya krizi NATO tarafından ele alınmalıydı. NATO Atlantik kuruluşlarının en ağırlık taşıyanıydı, ABD de orada kilit üyeydi. Savaşı önlemenin en iyi yolu, Yugoslavlara açık seçik bir uyarıda bulunmak, ülkelerindeki etnik gerilimle ilgili olarak kuvvet kullanacak taraflara karşı NATO hava gücünün kullanılacağını belirtmek olurdu"*. Ancak, bu seçeneğin politikaya dönüşmesi için ABD'nin kararlılığının netleşmesinin yanında, daha fazla diplomatik desteğe de ihtiyaç vardı. Holbrooke'un hatıratında işaret ettiği gibi, 1994 yılında altı devlet arasında daha iyi iletişim sağlamak ve çözüm sürecinin daha sağlıklı bir zeminde yürütülmesi amacıyla kurulan Temas Grubu işlemez vaziyetteydi. Holbrooke'un ifadesiyle, *"Aylar boyunca yaptırımlar, Temas Grubunda ateşli tartışmalara yol açmıştı. Bir yanda ABD ile Almanya, diğer yanda İngiltere, Fransa ve Rusya vardı"*. Holbrooke'un tespitine göre bu açmazı gidermek bakımından anahtar ülke Fransa'ydı ve bu devleti ikna etmek gerekliydi: *"Fransız Dışişleri Bakanlığının Genel Sekreter Yardımcısı Jacques Blot, (...) bir Temas Grubu toplantısı yapmayı önerdi. Fransızlar çok huysuz olabilirlerdi, ama şu ara tüm Avrupalılar arasında en güçlü, en sağlam dış politikaya sahip olanlar onlardı. Bosna katılımlarını en pahalıya ödeyenler onlardı. (...) Başarıya ulaşmak için Fransızların desteğine ihtiyacımız vardı. (...) Atlantik İttifakını, Amerikan dış politikasının bu temel direğini yarım yüzyıldır sürdürdükten sonra, Bosna'da çökmemesini sağlamak, politik zorluklarımız arasında en büyüğüydü"*⁴⁶.

1995 başından itibaren NATO'nun BM kararlarının uygulanmasını izlemek amacıyla destek vermesi ve BAB ile ortak hareketler düzenlemeye dönük işbirliğine başlaması söz konusudur. Bu çerçevede özellikle, BM'nin güvenli bölgeler olarak ilan ettiği yerlerin denetlenmesi, gerek Sırbistan'a

45 The Yearbook of UNs, 1994, s. 521-533.

46 Holbrooke, s. 49, 110, 114.

yönelik ambargonun uygulanmasının denetlenmesi, gerekse silah ambargosunun tek taraflı ihlallerinin önlenmesi vb. gibi güvenlik arttırıcı askeri hareketlarda işbirliği yapılmıştır. Böylece NATO'nun çözüm sürecindeki görünürlüğü artmıştır. Ancak 1994 Aralık ayında, Bosna-Hersek hükümeti ile Bosnalı Sırp lar arasında, 30 Nisan 1995 tarihine kadar sürecek bir ateşkes ilan edilmesi, askeri kuvvet kullanımı seçeneğinin daha fazla öne çıkmasını önlemiştir. Kuvvet kullanımı seçeneği, 30 Nisan'a kadar süren ateşkes döneminde müzakerelerde ilerleme sağlanamayışı, ateşkes sonrasında BM'nin güvenli bölge olarak ilan ettiği yerlere yönelik Sırp saldırılarında büyük bir artış olması ve BM Güvenlik Konseyi'nin derhal durdurulması çağrılarının cevapsız kalması⁴⁷ gibi nedenlerle tekrar güçlenecektir.

Mayıs ayından itibaren Saraybosna'ya yönelik Sırp saldırılarının artması üzerine, Başkan yardımcısı Al Gore, Büyükelçi Holbrooke ve ABD'nin BM nezdindeki Büyükelçisi (1996'da Dışişleri Bakanı olacaktır) Madeleine Albright, 'kaldır ve vur' diye adlandırdıkları çerçevede, askeri kuvvet kullanılmasını savunmaktadırlar. Ancak, başta ABD Genelkurmay Başkanı Colin Powell olmak üzere, askeri hareket konusunda önemli endişeler söz konusudur (bu noktada tereddütler zaten Clinton ve ekibinin göreve başladığı ilk andan itibaren mevcuttu). BM Genel Sekreteri Boutros-Boutros Ghali'nin ve Genel Sekreter'in sivil temsilcisi Yasushi Akashi'nin gelişmeler karşısında oldukça hareketsiz kalmaları, hatta engelleyici tutumları da ABD'nin askeri kuvvet kullanımı noktasındaki yaklaşımını netleştiremeyişinde etkili olmuştur. 26 Mayıs 1995'te çok sınırlı düzeyde Sırp hedeflerine yönelik bir saldırı sonrasında BM personelinin esir alınması ve canlı kalkan olarak kullanılması, Genel Sekreter Ghali'nin Sırp larla savaştan yana yönündeki söylemlerine rağmen, ABD'nin gittikçe artan oranda askeri kuvvet kullanma seçeneğini öne çıkartmasına yol açmıştır. Çünkü Sırp saldırganlığının durdurulamaması, her geçen gün NATO, BM ve ABD'nin itibarını sarsmaktaydı. Albright, söz konusu itibar kaybı ve ABD'nin inisiyatifi ele almasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *"(...) Dış politika ekibimiz ile 1995'in Haziran ayının sonlarında yapılan bir toplantıda, Bir bölgedeki ABD liderliği sorgulandığında, diğer bölgelerdeki liderliğimizde sorgulanıyor. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın 'özgür dünyanın yeri boş' şeklindeki ifadesi, haftalardır aklımı kurcalıyor. Şu anki stratejimiz, Başkan'ın güçsüz görünmesine yol açıyor. Oyunun başına geçmeliyiz"*⁴⁸. David Halberstam da, Clinton liderliğinin bulunduğu

47 The Yearbook of UNs., 1995, s. 517, 519, 526-533.

48 Woodward, s. 210-214.

noktayı, “*Bosna olaylarının Clinton başkanlığının geleceğini ipotek altına alabileceğini biliyordu*” şeklindeki değerlendirmesiyle net bir şekilde ortaya koymuştur. Seçim kampanyası süresince Clinton’ın Bush yönetimine yönelttiği ağır eleştiriler, Başkan olduktan sonra kendisini de bir ikileme karşı karşıya bırakmıştır⁴⁹.

1995 Ağustosunda ABD’nin Sırbistan’a karşı NATO askeri harekâtı düzenlenmesi yolundaki düşüncelerinin netleşmesine ve müttefiklerini ikna etmesine yol açacak çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. 28 Ağustos 1995’de Sırp topçusu, Saraybosna’da bir pazaryerini hedef almış ve çok sayıda sivil Boşnak ölmüştü. Sırlar bu saldırıyı Boşnakların uluslararası toplumun dikkatini çekmek için düzenlediklerini ileri sürmüşlerdi. Holbrooke, Sırların bu söylemini ve endişelerini şöyle dile getirmektedir: “*Bosnalı Sırlar Pale’den, Bosnalı Müslümanları, NATO’yu savaşa sürükleyecek olaylar yaratmakla suçladılar*” (Holbrooke, 1999, 118). Suçlamalar dünya kamuoyunu ikna için yeterli olmayacak ve bu olaydan sonra Sırları müzakere masasına oturtmayı amaçlayan NATO askeri müdahalesi karşıındaki müttefik itirazları önemli oranda ortadan kalkacaktır. BM çerçeveli çabalar yerini, NATO destekli girişimlere bırakmaya başlayacaktır⁵⁰. Askeri kuvvet kullanımı seçeneğinin öne çıkarılmasında, bu ana kadar Sırları destekler bir pozisyon takınan Cumhurbaşkanı Mitterrand’ın yerine Jacques Chirac’ın Cumhurbaşkanı olması ve onun özellikle Temmuz 1995’te gerçekleşen BM’nin güvenli bölge ilan ettiği Srebrenica’daki katliam sonrasında Sırp saldırganlığını önlemeye yönelik izlediği dış politika çizgisi, ABD dış politika ekibinin Avrupa’daki manevra alanını genişletmiştir⁵¹. Çünkü Fransızlar ve İngilizler, bu aşamaya kadar geçen süreçte, Sırlar’ın taktik ve oyalama amaçlı girişimlerine olumlu yaklaşmışlar, Sırları tahrik etmemek için askeri kuvvet kullanılmasına karşı çıkmışlardır⁵².

Manevra alanı genişleyen ABD, inisiyatifi de ele almaya başlamıştır. Başkan Clinton, Pentagon’ın bir askeri harekatta saplanma riskini ifade eden uyarıları karşısında, Madeleine Albright’ın yaklaşımını benimsemiştir. ABD’nin inisiyatifi bütünüyle ele almasını savunan Albright, yaklaşımını şu şekilde ortaya koymuştur: “*Ben, ABD birliklerinin Bosna’ya er geç gideceklerini, dolayısıyla bunu bizim şartlarımızda ve bizim belirlediğimiz bir takvimde yapmamızın daha doğru olduğunu ileri sürdüm. Av-*

49 Halberstam, s. 361.

50 Halberstam, s. 340-341.

51 Chirac’ın yaklaşımları için bkz. Halberstam, s.318-320; Woodward, s.219; Holbrooke, s. 93-96.

52 Holbrooke, s. 164.

rupa, krizi çözüme kavuşturamamış ve bu arada, hem NATO'yu hem de BM'yi küçültmüştü. Sorumluluk almadaki gönülsüzlüğümüz, kendi önderlik etme talebimizi sekteye uğratmıştı. Bosnalı Sırplar, makul şartlarda anlaşmayı; aksi takdirde askeri kazançlarının geri alınacağını kabul etmeye zorlanmalıydı. Eğer anlaşmazlık müzakere yoluyla çözülmeyecekse, bir an evvel BM gücünü geri çekip NATO hava desteği altında, Bosna ordusunu eğitmeli ve ihtiyaçlarını temin etmeliydik". Başkan Clinton'ın da benimseydiği Albright'ın bu yaklaşımı, NATO'yu Ağustos'ta Sırpları bombalamaya götüren sürecin de özeti gibidir⁵³.

İngiltere ve Fransa'nın askeri harekate karşı olabilecek itirazının aşılması bakımından ABD, NATO hareketinin bürokratik bir kararla başlatılmasını tercih etmiştir. Holbrooke bu kararı ve gerekçelerini şöyle anlatır: "(...) NATO Genel Sekreteri Willy Claes'in hayati desteğini de sağladık. (...) NATO'nun kırk beş yıllık tarihinde gelmiş geçmiş en büyük askeri hareketi savunur durumdaydı. Hem de Avrupalı meslektaşlarının çoğundan gördüğü hevesizliğe karşın. Claes, dışardan bakan gözlemcilerin önemini asla kavrayamayacağı bürokratik kararlardan birini verdi. NATO Konseyini karar vermek üzere toplantıya çağırmak yerine, General Joulvan ile NATO'nun tüm Akdeniz kuvvetlerinin başında bulunan Amiral Leighton Smith'e uygun bulunduğu zaman askeri eyleme geçme talimatı verdiğini diğer NATO üyelerine bildirmeyi seçti. (...) NATO Konseyi toplansa, hava saldırılarını yine ya erteler, ya da iptal ederdi"⁵⁴. Fakat, askeri kuvvet kullanımı noktasındaki tüm çekincelerine rağmen İngiltere ve Fransa, bombardıman başlayınca ABD'nin yanında yer almıştır. Yine de bombardıman başladıktan sonra da bazı NATO ülkeleri, Sırpların müzakere masasına oturacakları savıyla bombardımana ara verme önerisini ileri sürmüşlerdir. Fakat NATO bombardımanı, ileri sürülen itirazlara rağmen sürdürülmüş ve sonrasında Sırplar, müzakere masasına oturmayı kabul etmişlerdir. Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke'un yürüttüğü mekik diplomasisi sonuç vermiş, ABD'nin Ohio eyaletinde bulunan Dayton'daki Wright-Patterson Hava Üssü'nde yürütülen uzun ve zorlu müzakere sürecinden sonra uzlaşmaya varılmış ve 21 Kasım 1995'de Dayton Anlaşması imzalanmıştır. Dayton Anlaşmasının 14 Aralık 1995 tarihinde Paris'te resmen imzalanmasından önce, 8-9 Aralık 1995 tarihleri arasında, Londra'da anlaşmanın tamamlanmasına yardım etmek amacıyla, Barışı Tamamlama Konferansı toplanmıştır⁵⁵.

53 Woodward, s. 218-219.

54 Holbrooke, s. 127.

55 The Yearbook of UNs, 1995, s. 542-551.

Sonuç

Komünist bloğun dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesi, Balkan ülkeleri açısından yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu yeni dönemde, Sovyet baskısından kurtulan Balkan ülkelerinin birçoğu, piyasa ekonomisi ve demokratikleşme eksenli politikalara yönelirken; Federal Yugoslavya Cumhuriyeti parçalanma sürecine girmiştir. Aynı zamanda AB üyesi olan Avrupa'nın merkez ülkeleri, Soğuk Savaşın bitişiyle değişen Avrupa siyasetinde belirleyici konumda olmak ve bunu AB vasıtasıyla gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu yönde arzularını Yugoslavya krizinin patlak vermesiyle açıkça dile getirmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Batı dünyasının lideri konumuna yükselen ABD'nin dış politikasında ise, Balkan yarımadası öncelikli bir bölge olarak ortaya çıkmamıştır. ABD, 1947 Truman Doktrini ile İngiltere'nin bölgedeki mali ve askeri sorumluluğunu devralsa ve NATO etkisi Türkiye ve Yunanistan üyeliği ile bölgenin güneyini içine alacak şekilde genişletilse de, Balkanlar bu ülke açısından birincil öncelikli bir stratejik alan hüviyeti kazanamamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle dünya sisteminde ortaya çıkan derinlemesine değişim ve dönüşümün yol açtığı küresel düzeydeki sorunlar, ABD dış politikasını oluşturanların öncelikli konusunu oluştururken; Yugoslavya gelişmeleri ve sorununun ele alınmasının/çözümünün AB ülkelerinin sorumluluğuna bırakılması, Balkanlara yönelik Amerikan algılamasının devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. ABD yönetiminin, alt-bölgesel düzeyde bir kriz olarak algılanan Yugoslavya sorununun çözümü, AB'nin birleşik ve büyük bir güç olup olmadığının testi olarak görülmüştür.

AB'yi oluşturan ulus-devletlerin son iki yüz yıllık siyasal tarih sürecinde şekillenen Balkanlar bölgesine yönelik 'ulusal çıkarları', son elli yıl içerisinde geçirdiği kurumsal gelişme ve dönüşüm sonucunda ulus-üstü örgütlenmenin tek/en önemli örneği olan AB'nin, 'ortak çıkarlar' temelinde belirlenen bir dış politika üretmesine olanak tanımamıştır. AB üyeleri (kısmen Almanya hariç), yaklaşık 1994 yılına kadar, diplomatik araçlar ile Yugoslavya sorununu/krizini çözebileceklerini düşünmüşler veya öyle olması gerektiğini varsaymışlardır. Ancak diplomasiyi de sorunun çözümü için sağlayacak tarzda kullanamamışlardır. İngiltere ve Fransa gibi örgütün başlıca ülkeleri, kimi zaman Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan gelişmelere Soğuk Savaşın sona ermesi sürecinde birleşik Almanya'nın ortaya çıkışının AB içerisinde sarstığı güç dengelerinin nasıl dengelenebileceği açısından bakmışlardır. Yugoslavya'da (özellikle Sırbistan'da) 1987

sonrasında gelişen radikal sağ hareketleri görmezden gelmişlerdir. 1999'da Avusturya'daki genel seçimlerde başarı sağlayan aşırı sağ parti lideri Jörg Heidar'a gösterilen tepki veya ilgi Yugoslavya'ya gösterilmemiştir. Bir anlamda, Yugoslavya evin dışı gibi görülmüştür. 1989-1992 yılları arasında, aşırı sağ ve şiddet içeren söylemleri kullanan Milosevic ve ekibinin, önce Sırbistan daha sonra Yugoslavya ölçeğinde yükselen siyasal başarıları karşısında sessiz kalmıştır. Bir yönüyle, Sırp milliyetçiliğini tahrik etmemek için Sırlara taviz verilmiştir. Diğer taraftan özellikle Bosna-Hersek'teki gelişmeler karşısında bile AB'nin sadece müzakerelerde ısrarcı olması, aynı zamanda bir zorunluluktur. Çünkü AB'nin diplomatik müzakere sürecinde çözümü zorlayacak veya gerektiğinde devreye sokabileceği NATO dışı etkili bir askeri kuvveti yoktur.

Bill Clinton yönetimi 20 Ocak 1993'te iş başına gelene kadar, ABD yönetiminin soruna yaklaşımı da Avrupa'nın çizgisini beslemiştir. Seçim kampanyası döneminde (eski) Başkan Bush'un politikalarını şiddetle eleştiren Clinton, göreve başladığında, ABD kurumları arasında Yugoslavya sorununu çözme konusundaki derin görüş ayrılığını görmüştür. Clinton, Pentagon, dışişleri bakanlığı ve orduyu, Yugoslavya krizini çözmekte başvurulacak araçlar noktasında kararsız olarak bulmuştur. Başkan Clinton, 1993 sonundan itibaren Yugoslavya krizini çözmekte, NATO'nun daha aktif bir şekilde devreye sokulmasını ve askeri kuvvet kullanılmasını savunan kişileri, kendi ekibi olarak çevresine toplamıştır. Ağustos 1995 bombardımanının başlatılmasında ve Milosevic'in müzakere masasına oturmaya ikna edilmesinde, Clinton'un kararlılığının yanında, söz konusu dış politika ekibi çok önemli bir rol oynamıştır.

ABD sisteminde kurumlar arasında varolan farklı eğilimlere rağmen, Başkan'ın dış politikanın oluşturulması sürecindeki başat konumu, kurumlar arası görüşlerin ve/veya çıkarların uyumlaştırılmasına olanak tanımaktadır. ABD'nin tutarlı dış politika geliştirme imkanının varlığı, geliştirilen politikayı uygulamada gerekirse askeri kapasite ile desteklemek imkanına sahip olması (NATO) ile birleşince, uluslararası sistemde ABD'nin konumu ve etkisi güçlenmiştir. Ayrıca ABD'nin bir Avrupa gücü olmaya devam ettiğini göstermiştir. Madeleine Albright, NATO hareketinin ABD için siyasal anlamını şöyle ifade eder: *"(...) Sınırlı miktarda güç kullanımının, hatta sadece hava kuvvetinin, önemli bir fark yaratabileceğini gösterdi. İttifakın ve Amerikan liderliğinin önemini gösterdi"*⁵⁶.

1990-1995 döneminde Yugoslavya krizi, AB'nin Kıta Avrupası eksenli sorunların/krizlerin çözümünde belirleyiciyi olabilmek için iki konuda

⁵⁶ Woodward, s. 221.

adımlar atılmasını gerektiğini ortaya koymuştur: ortak dış politika ve savunma politikası. Bu iki konuda 1990'lı yıllar verimsiz geçse de 1998-99'daki Kosova krizi sonrasında önemli ilerlemeler sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Axt, Heinz-Jürgen. "Did Genscher Disunite Yugoslavia? Myths and Facts about the Foreign Policy of United Germany", *Balkans, A Mirror of the New International Order*, (editörler Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşılı), İstanbul: Eren Yayıncılık, 1995.
- Bush, George ve Scowcroft, Brent. *A World Transformed*, New York: Vintage Books, 1996.
- Calvocoressi, Peter. *World Politics Since 1945*, (7th edition), New York: Longman, 1996.
- Clinton, Bill. *My Life*, London: Random House, 2004.
- Halberstam, David. *Bariş Zamanı Savaş*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- Holbrooke, Richard. *Bir Savaşı Bitirmek*, (çev.: Belkıs Çorakçı Dişbudak), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.
- İzzetbegovic, Aliya. *Tarihe Tanıklığım*, (çev.: Ahmet Demirhan, Hanife Öz, Alev Erkilet Başer), İstanbul: Klasik Yayınları, 2003.
- Libal, Michael. *Limits of Persuasion Germany and the Yugoslav Crisis, 1991-1992*, London: Praeger, 1997.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Owen, David. *Balkan Odyssey*, London: Indigo, 1996.
- Rief, David. *Slaughterhouse: Bosnia and the Failure of the West*, London: Vintage, 1995.
- Thomas, Robert. *Serbia Under Milosevic Politics in the 1990s*, London: Hurst&Company, 1999.
- Woodward, Bill. *Madeleine Albright*, (çev.: Arıkan Atacan), Ankara: Elips Yayınları, 2004.
- Yeltsin, Boris. *Geceyarısı Günlükleri*, (çev.: Ahmet Fethi), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

Süreli Yayınlar

Keesing's Contemporary Archives.
The Yearbook of UNs.